

מאי "ויוצא"? [שהרי לפי פשוטו, שהוציא אותו החוצה, קשיא. דהא במחזה היה, ולמה הוצרך להוציאו? הרי אף בתוך אהלו יכול היה להראותו. מהרש"א].

שאמר אברהם לפני הקדוש ברוך הוא:
רבונו של עולם, בן ביתי [אליעזר] יורש אותי?

אמר לו: לאו. **"כי אם אשר יצא ממעיך"** יירשך.

אמר אברהם לפניו: רבונו של עולם, נסתכלתי באיצטגנינות [חכמת המזלות] שלי, וראיתי שלפי מזלי איני ראוי להוליד בן.

אמר ליה הקדוש ברוך הוא: צא מאיצטגנינות שלך. לפי שאין מזל לישראל.

[ש"אברם" אין לו בן, אבל "אברהם" יש לו בן. "שרי" לא תלד, אבל "שרה" תלד. רש"י, בראשית טו א].

ואמר לו הקדוש ברוך הוא: **מאי דעתיך** קנו-ב
שאינך ראוי להוליד? — הלא הוא משום דקאי כוכב צדק שהוא מזלך, במערב [ו"צדק" הוא כוכבו של אברהם. כדאיתא לעיל, "האי מאן דבצדק יהי צדקן במצוות". וכתוב באברהם "כי ידעתיו למען יצוה את

אמר רבה: אנא במזל מאדים הואי [נולדת]. וכי שופך דמים אני?

אמר ליה אבוי: אין. דהא מר נמי עניש וקטיל לבני אדם העוברים על דבריך.

איתמר: רבי חנינא אומר: מזל מחכים מזל מעשיר. שלפי מזל הלידה נקבעת החכמה והעשירות של האדם.

ויש מזל אף לישראל. ואין תפילה וצדקה משנה את המזל.

רבי יוחנן אמר: אין מזל לישראל. שעל ידי תפלה וזכויות, משתנה מזל ישראל לטובה (15).

ואזדא רבי יוחנן לטעמיה. דאמר רבי יוחנן: מניין שאין מזל לישראל? — שנאמר "כה אמר ה', אל דרך הגוים אל תלמדו, ומאותות השמים אל תחתו, כי יחתו הגוים מהמה". שמע מינה, הם הגוים יחתו [ייראו] ממזלות השמים. אבל לא יחתו מהם ישראל.

ואף רב סבר: אין מזל לישראל.

דאמר רב יהודה אמר רב: מניין שאין מזל לישראל? — שנאמר באברהם "ויוצא אותו החוצה, ויאמר הבט נא השמימה, וספר הכוכבים, אם תוכל לספר אתם, ויאמר לו כה יהיה זרעך".

הרי היא מתקדשת במותם. וכדאיתא לעיל [קנא ב] "דוד מלך ישראל מת, אין מחללין עליו את השבת".

15. ואף דאמר רבא [מועד קטן כח א] "בני חיי ומזוני, לאו בזכותא תליא מילתא, אלא במזלא תליא מילתא", מכל מקום על ידי זכות

גדול משתנה המזל.

וצריך עיון, דלפי זה, רבי חנינא דאמר "יש מזל לישראל", קסבר דאף על ידי זכות אין המזל משתנה. ואיך יתכן לאמר כן? הא מקראות מפורשים הם, דהכל תלוי בזכות ישראל וחובתם. שהרי בברכות כתוב "אם תשמעו". ובקללות, "אם לא תשמעו".

[כשהוא חתוך לשתי חתיכות]. שקצץ את הנחש יחד עם הקנים, בלא ידיעתו.

אמר ליה שמואל לההוא גברא: **מאי מעשה עבדת**, שבכותו נצלת ממזלך?

אמר ליה: כל יומא הוה מרמינן [מטילין] כל בני החבורה **ריפתא** [פת] **בהדי הדדי** לתוך סל אחד, **ואבלינן** את סעודתנו יחד. ואחד מאתנו היה גובה את הפת מכולם. **האידינא**, הוה **איבא** חד גברא **מינן דלא** הוה ליה **ריפתא** להטיל לסל. הוה **קא מיכספ** [מתביש] בכך. **אמינא** להו לבני החבורה: **אנא קאימנא וארמינא** [אני אעמוד ואגבה מכולם].

כי מטאי לגביה דההוא גברא, **שואי נפשאי כמאן דשקילי מיניה** [עשיתי עצמי כמו שאני לוקח ממנו פת], **כי חיכי דלא ליכסיף**.

אמר ליה שמואל: מצוה עבדת. ובזכות זה נצלת מהנחש.

נפק שמואל ודרש: הא דכתיב "וצדקה תציל ממות", **לא ממיתה משונה** בלבד היא מצילתו להביאו למיתה הגונה, **אלא ממיתה עצמה** הוא ניצל, והיא נותנת לו חיים⁽¹⁾.

ומדרבי עקיבא נמי שמעינן דסבר: אין מזל לישראל.

דרבי עקיבא הוויא ליה ברתא. אמרי ליה **כלדאי** [חוזים בכוכבים]: **ההוא יומא דעיילא**

בניו וגו' ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט". מהרש"א]. וצד מערב הוא הוא מקום מצונן ואינו ראוי להוליד. **מהדרנא** ומוקמינא ליה לצדק במזרח שהוא מקום חם, ושוב תהיה ראוי להוליד.

והיינו דכתיב "מי העיר ממזרח, צדק יקראוהו לרגלו". שקרא הקדוש ברוך הוא לצדק, והביאו למזרח.

אלמא, על ידי הזכויות, משתנה מזלן של ישראל לטובה.

ומדשמואל נמי שמעינן, דסבר: אין מזל לישראל.

דשמואל ואבלט [שם חכם נכרי שהיה חוזה בכוכבים] הוו יתבי. והוו קאזלי הנך אינשי בדרכם לאגמא לקצוץ קנים, ועברו לפניהם. **אמר ליה אבלט לשמואל** על אדם אחד מהם: **האי גברא אזיל לאגם, ולא אתי בחזרה משם**. משום דטריק [הכיש] ליה **חיויא** [נחש] לאותו אדם, ומיית.

אמר ליה שמואל: אי אותו אדם בר ישראל הוא, לא יתקיים מה שחזית בו. אלא הוה **אזיל ואתי בחזרה, ולא ימות**. לפי שאין מזל לישראל. ותפלה תועיל לו להנצל ממזלו.

אדיתבי [בעוד שהיו יושבים], **אזיל אותו אדם, ואתי מהאגם**. קם **אבלט, ושדיה לטוניה** [הסיר את משאו] דההוא גברא. **אשכח ביה חיויא דפסיק ושדי בתרתו גובי**

1. שהרי העני חשוב כמת. ובוה שנותן לו צדקה ומפרנסו, הרי הוא משפיע לו חיים. הלכך הוא קודם וראשון לזה. שכל המשפיע חיים, הוא קודם לקבל חיים. מהר"ל, חידושי אגדות.

ויש לומר, דמקראות אלו נאמרו על כלל ישראל. וזכות הרבים ודאי אינה תלויה במזל. ולא פליגי הכא אלא ביחיד. מהרש"א.

תציל ממות", לא ממיתה משונה בלבד, אלא ממיתה עצמה.

ומדרב נחמן בר יצחק נמי חזינן דאין מוזל לישראל.

דאימיה דרב נחמן בר יצחק אמרי לה כלדאי (2) [חזוים בכוכבים]: בריך [בנך] גנבא הוה.

ומאז לא שבקתיה [הניחתו] אימיה לגלויי רישיה. והות אמרה ליה: כסי רישך, (3) כי היכי דתיהוי עלך אימתא דשמיא. וכעי רחמי על עצמך, שלא ישלוט בך יצר הרע.

לא הוה ידע רב נחמן בר יצחק אמאי קאמרה ליה אמו הכי.

יומא חד הוה יתיב, וקא גריס תותיה דיקלא [למד תחת הדקל]. נפל גלימא מעילויה רישיה, ונגלה ראשו. דלי [הגביה] עיניה, וחזא לדיקלא. אלמא [נתגבר] עליו יצריה, וסליק [עלה] לדקל, ופסקיה לקיבורא [חתך אשכול תמרים] בשיניה. והדקל לא היה שלו, והיה בו איסור גזל.

ומכל מקום, מהא דלא נעשה גנב כדברי החזוים בכוכבים, שמע מינה, אין מוזל לישראל. (4)

בתך לבי גננא [לחופתה], טריק לה חיויא ומיתה [יכישנה נחש ותמות].

הוה רבי עקיבא דאיגא [דואג] אהאי מילתא טובא.

ההוא יומא שנכנסה לחופה שקלתה בת רבי עקיבא למכבנתא [טס של זהב לקשוט הראש], ודצתא בגודא [נעצה אותה בקיר]. איתרמי דאיתיב [ארע הדבר, וננעצה] המכבנתא בעיניה דחיויא, ומת.

לצפרא, כי קא שקלה לה למכבנתא, הוה קא סריך ואתי [נמשך ויצא] החיויא בתרה.

אמר לה אבוה: מאי מעשה עבדת, שבזכותו נצלת מן הנחש שעמד להכישך?

אמרה ליה: בפניא [אמש] אתא עניא וקרא אבבא ובקש צדקה. וחזו טרידי כולי עלמא בסעודתא דבי הילולא, וליכא איש דשמעיה לעני. קאימנא [קמת], ושקלתי לריסתנאי [למנת הסעודה שלי] דיהבית לי, ויהבתיה ניהליה דעני.

אמר לה: מצוה עבדת. ובזכותה נצלת מהמיתה שהיית אמורה למות בה על פי מזלך.

נפק רבי עקיבא ודרש: הא דכתיב "וצדקה

3. ואף שכל אדם צריך לכסות ראשו, משום דשכינה למעלה מראשו, אימיה דרב נחמן דקדקה לכסות ראשו טפי. כדי שיהיה לו כובד ראש ביותר.

והיינו דקאמר לקמן, "נפל גלימא מעל רישיה". דלעיל איתא דרבנן היו פורסין סודר על ראשם. אבל רב נחמן הוסיף עוד כסוי בגלימה. מהרש"א.

2. תוספות [וכן פירש רש"י לעיל]. ולמאן דאמר לעיל "מזל שעה גורם", ידעו שיהיה גנב משום שנולד במזל לבנה. אבל למאן דאמר "מזל יום גורם", גם אם נולד בחד בשבת, דאמרינן ביה דהוי ריש גנבי, הא מסיק לעיל, או כוליה לטיבו או כוליה לבישו. מהרש"א.

ורש"י פירש ב"ערבי פסחים", ד"כלדאי" היינו בעלי אוב.

מתניתין:

מחתכין את הדלועין התלושין (5) לפני הבהמה בשבת. וחידוש המשנה הוא, שעל אף שסתם דילועין עומדים למאכל אדם, לא אמרינן דמוקצין הם מאכילת בהמה. (6) ומחתכין את הנבלה לפני הכלבים. ואף

שנתנבלה היום, ובין השמשות דערב שבת היתה הבהמה עומדת לאכילת אדם ולא לכלבים, אינה אסורה לאכילת כלבים משום מוקצה. (7)

רבי יהודה אומר: אם לא היתה נבלה כבר מערב שבת, אסורה בשבת משום מוקצה. לפי שאינה מן המוכן לאכילת כלבים.

4. כתב הרמב"ם בפרק יא מעבודה זרה הלכה ט: כל העושה מעשה מפני האיצטגנינות, וכוון מלאכתו או הליכתו בעת שקבעו הוברי שמים, הרי זה לוקה משום "לא תעוננו".

ועוד האריך לומר, שדברי הבל ושטות הם. והמאמין שיש בהם ממש, בכלל נשים ועמי הארץ הוא.

ובתשובות המיוחסות לרמב"ן סימן רפג, השיג עליו מעובדא דרב נחמן בר יצחק, ומעובדא דרבי עקיבא, דהוה דאיג טובא מדבריהם.

ועוד האריך שם בראיות שאין האיצטגנינות בכלל ניחוש. ואף דאין שואלין בהם, לפי שנאמר "תמים תהיה עם ה' אלקיך", אם ראה בהם דבר שלא לטובתו, עושה מצוות ומרבה בתפלה. ואם ראה באיצטגנינות יום שאינו טוב למלאכתו, נשמר ממנו, ואין סומך על הנס. ויעויין באגרות הרמב"ם שהתייחס שם לטענות אלו, ודחאן.

5. ובתלושין מערב שבת מיירי. דאם לא כן אסורים משום גזירת פירות הנושרים. וכן משום מוקצה, שהרי הויין גרוגרות וצימוקין. דמדלא ליקטן מאתמול, דחאם בידים. תוספות, חולין יד א, בתירוצם הב'. וכן כתב הרמב"ן.

מיהו, בשם רבינו תם כתבו שם, דבנתלשו בשבת איירי. דומיא דנבלה שנתנבלה בשבת. ואיירי בענין שלא שייכא גזירת פירות הנושרים.

וכן משום מוקצה אינם אסורים. משום דמערב שבת הכינס למאכל הבהמה, להעמידה עליהם שתאכלם מחוברים.

6. רש"י. ומשמע מדבריו, דהוא נמי בכלל פלוגתא דרבי שמעון ורבי יהודה. ולרבי יהודה אסור משום מוקצה. ולא נהירא, דהא ליכא מידי דחזי לאדם ולא חזי לבהמה. וודאי לא אסר רבי יהודה ליתן פתו לבהמה. ודוקא בסיפא, דנתנבלה ונרחית אף מאכילת אדם, קאסר רבי יהודה אף לבהמה. ולא אתא מתניתין אלא לאשמועינן, דמיטרח באוכלא טרחינן, או דאשוויי אוכלא משוינן, לכל מר כדאית ליה [כמבואר לעיל קנה ב]. ריטב"א.

וכן נראה מדברי רש"י ותוספות בביצה [ב ב]. ובתוספות רבי עקיבא איגר כתב בביאור שיטת רש"י, דלרבי יהודה חשיב מוקצה, משום שהוא מצניעם לאכילת אדם לאחר השבת.

7. ולמאן דאמר "מודה רבי שמעון בבעלי חיים שמתו שאסורין", מוקי לה בביצה [כז ב] בבהמה שהיתה מסוכנת בין השמשות. דהוא מצפה מתי תמות, ודעתו עליה להאכילה לכלבים.

אבל מאן דאמר "חלוק היה רבי שמעון אף בבעלי חיים שמתו שמתו שמתו", אפשר שהוא מצפה למיתתה אף כשהיא בריאה. כיון דבהמה למיתה קיימא. רמב"ן.

כי הא דמצינו, דלוי, כי הווי מיייתי טריפתא [בהמה שנולד בה ספק טריפות, וצריכה הוראת חכם] לקמיה ביומא טבא, לא הוה חזי לה. משום שאם יטריפנה, תיאסר בטלטול משום מוקצה, ולא יוכל לסלקה מביתו. ולא היה בודקה אלא כי הוה יתיב אקילקילתא [על האשפה]. שאם יראה שהיא טריפה, יניחה שם.

דאמר: דלמא לא מיתכשרא, ואינה ראויה לאדם. ואפילו לכלבים לא חזיא. שהרי בין השמשות לא היתה מוכנת לכלבים. ומוכן לאדם לא הוה מוכן לכלבים, כרבי יהודה.

ושמואל אמר: הלכה כרבי שמעון, דלית ליה מוקצה. כדאשכחנא בכרכי דזווי, דאף דמוקצין מחמת מיאוס הן, שרי שמואל לטלטלן.

ואף זעירי סבר: הלכה כרבי שמעון.

דתנן: בהמה שמתה ביום טוב, לא יזיזנה ממקומה.

ד"מוכן לאדם" אינו מוכן לכלבים. (8) וכיון דבין השמשות איתקצאי לכלבים, איתקצאי לאכילת כלבים לכל השבת.

גמרא:

איתמר: [ער"ל, שח"ז, סימן]. אמר עולא: הלכה כרבי יהודה האוסר את הנבלה שנתנבלה בשבת, משום מוקצה.

ואף רב סבר: הלכה כרבי יהודה.⁽⁹⁾

מדמצינו בכרכי דזווי [מחצלות שמכסים בהם את הפרגמטיא של הספינה] דפליגי בה רב ושמואל. דרב אסר, משום דמוקצין מחמת מיאוס הן. ואית ליה מוקצה, כדרכי יהודה.

ושמואל שרי. משום דסבר כרבי שמעון [תנא קמא דרבי יהודה] דלית ליה מוקצה בדבר הראוי [מלבד באופנים מסוימים שנתבארו במהלך מסכתין].

ואף לוי סבר: הלכה כרבי יהודה.

א] דמתניתין איירי בשבת. והרב פורת תירץ, דממשנה יתירא דייקנין, דאפילו לא היה מוקצה לאדם מחמת איסור, לא הוה מוכן לכלבים. תוספות. ובביצה [שם] כתבו בשם ר"י מקורביל, דאי מוכן לאדם הוה מוכן לכלבים, הרי בערב שבת כשהיתה מוכנת לאדם נכלל בזה גם הכנה לבהמה. אם כן, אף כשבטלה ההכנה לאדם בין השמשות [משום איסור שבת], אבל ההכנה לבהמה לא נסתלקה.

9. ואף דאמרינן לעיל [קכח א], דרב במוקצה לטלטול סבר כרבי שמעון, היינו דוקא במוקצה

8. כן מבואר בביצה [ו ב]. דמוכח מהך מתניתין, ד"מוכן לאדם אינו מוכן לכלבים".

ותימה, הרי הכא אינו מוכן לאדם ולא לכלבים. שהרי אף לאדם היתה אסורה בין השמשות.

ותירץ ר"י, שיש דברים שהם מוכנים לבהמה אף בעודם חיים. כגון עופות וכיוצא בהם. הלכך, אי מוכן לאדם הוה מוכן לכלבים, הוה שריא לכלבים. דאף דהבהמה עומדת לאדם, הכנה לאכילת הכלבים, הרי היא בכלל הכנה לאדם.

ורבי"ם רצה להעמיד משנתנו ביום טוב. דחזיא לאדם על ידי שחיטה. וגריס, "אם לא היתה נבלה מערב יום טוב". מיהו מוכח התם [ב

ותו מקשינן: **תא שמע**: מתחילין להסיק **בערימת התבן** ביום טוב, ואף שעדיין לא נטל מערימה זו לצורך הסקה. **אבל לא** מתחילין להסיק **בעצים שבמוקצה** [רחבה שאחרי הבית], שהכנים שם לימות הסתו.

וקא סלקא אדעתין דבתבן סרוח איירי. ואינו ראוי לאכילת בהמה, אלא הוא עומד להסקה. אבל עצים שבמוקצה שאינם עומדים להסקה אסורים, משום שאינם מוכנים. וכרבי יהודה היא. והך מתניתין, בסתם היא נשנית. וקשיא, רבי יוחנן דאמר "הלכה כסתם משנה", אמאי פסק כרבי שמעון?

ומשנינן: **התם בעצים של ארזי ואשוחי** [ארזי זכר וארזי נקבה] מיירי, שהם עומדים לבנין. **דמוקצה מחמת חסרון כים** הם. שאם משתמש בהם להסקה, הרי איכא הפסד העצים בכך. ובמוקצה זה **אפילו רבי שמעון מודה** דאסור. דכדחייה בידיה הוא.

ותו מקשינן: **תא שמע**: **אין משקין ושוחטין את הבהמות המדבריות** [שרועות תמיד באפר, ולנות בתוך התחום] ביום טוב. שאסור לטרוח במזונותיהן, משום דאין מזונותיהן עליך.

וכן אין שוחטין אותן, משום דמוקצה הן. שהרי הן לא מוכנות מבין השמשות לאכילת יום טוב.

ותרגמא זעירי להאי מתניתין **בבהמת קדשים**, דלא חזיא למידי. שהרי אסור להאכילה לכלבים. [לפי שאין לה פדיון לאחר שמתה, כיון דהיא צריכה העמדה והערכה. ועוד, הרי אין פודין את הקדשים להאכילם לכלבים [רש"י, ביצה כו ב]. ובדבר דלא חזיא לכלום, כולי עלמא מודו דאסור משום מוקצה.

אבל בבהמת חולין שמתה, שפיר דמי, ומותר לטלטלה. דהרי היא ראויה לכלבים. ואף שנתנבלה ביום טוב, ולא עמדה לכלבים בין השמשות, לית לן בזה משום מוקצה.

והיינו כרבי שמעון. ומדמהדר לאוקמא למתניתין כוותיה, שמע מינה דכן הלכה.

ואף רבי יוחנן אמר: הלכה כרבי שמעון.

ומקשינן: **ומי אמר רבי יוחנן הכי? והא אמר רבי יוחנן: הלכה כסתם משנה.** ואשכחנא סתם משנה כרבי יהודה.

קנז-א **דתנן: אין מבקעין ביום טוב עצים לצורך הסקה מן הקורות העומדות לבנין.** וכן **לא מן הקורה הישנה שנשברה ביום טוב.** ואף דמהשתא קיימא להסקה, מוקצה היא. שהרי לא הוכנה לכך מבין השמשות. והיינו כרבי יהודה דאית ליה מוקצה, ובעי הכנה מבין השמשות⁽¹⁾.

ומשנינן: **רבי יוחנן, שהוא מתניתין כרבי יוסי בר יהודה מתני לה, ולא כסתם משנה.**

1. תימה, היכי מוכח מהא מתניתין כרבי יהודה? והרי קורה אסורה אף לרבי שמעון, משום מוקצה דחסרון כים, דמודה בה רבי

שמקצה האדם מדעתו לעיסקא. אבל במוקצה מחמת מיאוס וכדומה, אסור רב. ואף נבלה שנתנבלה בשבת, מוקצה מחמת איסור היא. תוספות, לעיל יט ב.